

se teme de forța poporului, pe care vrea să-l înșele: « Puterea lor se teme de adevăr. Mai mult decât de moartea noastră, ei au nevoie de minciuna noastră, pentru a înșela lumea. Noi, însă, nu vom lua parte la înșelătoria lor! Nu vom cumpăra viața prin minciună! » Hotărîrea de a lupta pînă la capăt este susținută prin sentimentul de solidaritate al tuturor oamenilor care luptă pentru o viață însoțită. Aceasta le-a generat puterea de a rezista timp de doi ani la « tortura nădejdi » și în ultimele clipe i-a determinat să prefere moartea unei vieți rușinoase, fiind încredințați că vor rămîne veșnic « puternici și tineri în memoria lumii ». Moartea celor doi nevinovați, avînd pe buze strigătul lui Sacco și Vanzetti « Sono innocente » are semnificația unui avertisment și totodată a unui îndemn la luptă împotriva neofascismului, adresat poporului american.

Kruczkowski și-a asumat o răspundere mare, introducînd dezbaterea acestei probleme într-un mod cu totul original și dificil de realizat. Amenințat la tot pasul de pericolul melodramatismului, dramaturgul se ferește cu abilitate de efectele senzaționale, ieftine și de patosul sentimental, care ar fi primejduit forța educativă a conflictului. Pe tot parcursul unei acțiuni sărace în fapte scenice, totul înlăunțuindu-se și verificîndu-se în planul moral al eroilor, nu vom întîlni nici o notă de retorism șarjat în comportarea personajelor. Îi caracterizează de la început pînă la sfîrșit o modestie neafișată, deși sînt conștienți de măreția sacrificiului lor, căruia autorul îi împrumută proporțiile unui simbol, ce acționează pozitiv pînă și asupra criminalilor de rînd, « sufletele acestora îmbobocind pentru o clipă ca niște flori ». Și aceștia participă la viața sufletească a lui Juliusz și Ethel, bucurîndu-se și suferind odată cu ei. Pînă și Greenglass, adevăratul vinovat, care denunțase în mod calomnios pe sora și cumnatul său, că l-ar fi îndemnat să trădeze secretul atomic, cuprins de demența disperării față de superioritatea morală a acuzaților, are momente de luciditate. În astfel de clipe, înțelegînd monstruozitatea purtării sale și simțînd din interior nevoia unei dezvinovățiri față de umanitate, Greenglass vrea să le ceară iertare, recunoscîndu-și vina. Ca aceasta să nu se întîmple, au grije călăii, cărora Kruczkowski, bazîndu-se mai mult pe intuiție decât pe un material uman studiat, le reliefează trăsături mult apropiate de realitate. Nici unul dintre ei — procurorul, directorul închisorii sau judecătorul Irving — nu posedă « cheia » pentru a înțelege renunțarea la viață a soților Rosenberg. Autorul demonstrează convingător că într-o lume în care a avea bani înseamnă a avea dreptate, unde viciul și crima sînt acoperite de strălucirea dolarului, nu poate exista înțelegere pentru noțiunea de cinste și demnitate omenească. « A-ți trăi în așa fel viața, încît să nu-ți fie rușine de ea » este un dicton cu totul lipsit de gust moral în această ambianță socială. Fără a se îndepărta prea mult de adevărul strict al faptelor — numai tehnicianul și Jessi, personaje secundare, sînt create de fantezia artistului —, Kruczkowski, într-un stil sobru, detașat, fără să fie rece, reușește să creeze în *Juliusz și Ethel* o « tragedie optimistă » cu remarcabile potențe mobilizatoare. Este opera care rotunjește, într-un fel, activitatea de pînă acum a dramaturgului.

În creația literară din ultimii ani, scriitorul schițează gestul întoarcerii la proză, abordînd de astădată genul scurt al schiței și povestirii, cu o apăsare voită, în stil, asupra metaforei, fapt caracteristic, de altfel, și pentru piesele care vor urma ¹. În atelierul artistului stăruie însă, în continuare, preocupările

¹ De exemplu: *Schițe din iadul celor cinstiți*, Trybuna ludu, nr. 171, 1957, p. 4—5.